

Miljarder!

ALKOHOLENS SAMHÄLLSEKONOMISKA KOSTNAD
EN JÄMFÖRELSE AV TVÅ STUDIER

ANDERS JOHNSON

Miljarder!

ALKOHOLENS SAMHÄLLSEKONOMISKA KOSTNAD
EN JÄMFÖRELSE AV TVÅ STUDIER

ANDERS JOHNSON

Utgiven av: Sober Förlag
Författare: Anders Johnson
Formgivning: Morgan Öberg
ISBN: 91-7296-443-X
Tryck: Bergs Grafiska, Stockholm, 2006

Innehåll

Innehåll	5
Förord	7
Sammanfattning	9
Bakgrund.	11
Skilda resultat	12
Hur räknar SoRAD?	13
Studierna görs jämförbara	14
De avgörande skillnaderna	17
Varför SoRAD hamnar så lågt?	18
Hur går vi vidare?	19

Förord

Anders Johnson har under årens lopp försökt uppmärksamma alkoholens samhällskostnad genom sina beräkningar. Han senaste beräkning (för 2006) landar på slutsumman 156 miljarder kronor.

Från IOGT-NTO:s sida tycker vi att beräkningarna av alkoholens samhällskostnad tillfört viktig kunskap till den alkoholpolitiska debatten. Ibland tydliggör just de ekonomiska konsekvenserna av ett samhällsproblem att åtgärder och insatser behövs. Ett samhällsekoniskt perspektiv motiverar preventiva insatser och tydliggör också att alkoholens negativa konsekvenser inte bara drabbar konsumenten utan hela samhället.

Det finns samhällsekoniska beräkningar för andra problem och sjukdomar. Beräkningsmetoderna varierar men det kan ändå vara intressant att notera följande beräkningar för andra områden.

Fetma	16 miljarder kronor per år
Cancer	33 miljarder kronor (år 2004)
Whiplashskador	2 miljarder kronor per år
Tobak	26 miljarder kronor per år
Narkotika	7,7 miljarder kronor (år 2001)
Anlagda bränder	1 miljard kronor per år

Under decennier har Anders Johnson varit ensam om att göra samhällsekoniska beräkningar på alkoholområdet. Forskningsfältet har emellertid med åren blivit mer uppmärksammat.

I rapporten *Alcohol in Europe – a public health perspective*, finansierad av EU-kommissionen, konstaterar författarna att alkoholens samhällskostnad i Europa år 2003 var 125 billioner Euro.

Nyligen presenterade SoRAD vid Stockholms Universitet en beräkning baserad på internationell teori och metodik för Sverige. Slutsumman

i SoRADs beräkning landar på 20 miljarder kronor (år 2002). Jämfört med Anders Johnssons beräkningar är siffran väldigt låg.

I denna rapport försöker vi förklara skillnaderna mellan studierna för att försöka komma sanningen närmre. Risken om man underskattar kostnaderna är att man underskattar problemen, vilket i slutänden kan stå oss alla dyrt.

I rapporten konstateras att en justerad beräkning av de jämförbara områdena borde hamna någonstans mellan 44 och 70 miljarder kronor per år. Alkoholkonsumtionen är alltså långt ifrån någon samhällsekonomisk vinst.

Sofia Modigh
Alkohol- och narkotikapolitisk verksamhetsansvarig
IOGT-NTO

Sammanfattning

SoRAD har presenterat en beräkning av alkoholens samhällsekonomiska kostnader i Sverige 2002 vars huvudkalkyl ger en kostnad på 20 miljarder kronor. Min senaste uppskattning av alkoholkostnaden är 156 miljarder kronor.

Det finns dock flera uppenbara skillnader i vad de olika studierna mäter. Ungefär 80 procent av skillnaden i kostnadsuppskattning beror på att studierna delvis mäter olika saker medan 20 procent beror på skillnader i uppfattning av hur omfattande alkoholskadorna är.

Om man gör studierna mer jämförbara så att det i huvudsak mäter samma sak på likartat sätt blir kostnaderna i stället 44 miljarder för SoRAD och 70 miljarder för mig.

De väsentliga skillnaderna i kostnadsuppskattningar gäller förtidspensionering, sjukfrånvaro och sjukvård. SoRADs resultat innebär att alkoholens andelar av dessa tre problem är mindre än vad som ofta brukar uppskattas av initierade bedömare. Samtidigt pekar SoRAD på att bristande dataunderlag gör att deras resultat i flera fall innebär att alkoholens kostnader underskattas.

Bakgrund

Den 25 oktober 2006 presenterade SoRAD en beräkning av alkoholens samhällsekonomiska kostnader i Sverige 2002. Bakom undersökningen står tio forskare och resultaten presenteras dels i en längre engelsk version, dels i en svensk sammanfattning:

- Pia Johansson m.fl: **The Social Cost of Alcohol in Sweden 2002** (*SoRAD Forskningsrapport 36/2006*)
- Johan Jarl m.fl: **Till vilket pris? – Om alkoholens kostnader och hälsoeffekter i Sverige 2002** (*SoRAD Forskningsrapport 37/2006*)

Jag är den ende som under senare decennier har publicerat beräkningar av de svenska alkoholkostnaderna. Före mig finns egentligen bara Bertil Ohlins artiklar i ämnet från 1930-talet.

Mitt arbete grundas i en C-uppsats i nationalekonomi publicerad i boken 50 miljarder kostar supen (Sober 1983). Där beräknades kostnaderna 1981 till cirka 50 miljarder kronor. Därefter har jag gjort två uppdateringar (cirka 80 miljarder 1988 och 110 miljarder 1998). Jag har även presenterat uppskattningar av vad de senaste årens 30-procentiga konsumtionsökning skulle innebära i årliga kostnader på lång sikt när skadenivån fullt ut har anpassats till en högre konsumtionsnivå.

Denna PM innehåller några kommentarer till SoRADs studie som jag har efter en hastig genomgång av materialet.

Jag ska i det följande göra ett antal justeringar så att de två studierna blir så likartade som möjligt. Därefter ska de viktigaste skillnaderna i uppskattningarna av alkoholskadornas kostnader preciseras. Slutligen diskuterar jag vilka skäl det finns till att SoRAD för ett par poster hamnar klart under mina uppskattningar.

Skilda resultat

Det finns synbarligen mycket stora skillnader mellan SoRADs kostnadsberäkning med mina uppskattningar:

- SoRAD uppskattar kostnaden till **20 miljarder** kronor.
- Min senaste uppskattning är på **156 miljarder** kronor.

Det finns dock flera uppenbara skillnader i vad de olika studierna mäter. Ungefär 80 procent av skillnaden i kostnadsuppskattning beror på att studierna delvis mäter olika saker medan 20 procent beror på skillnader i uppfattning av hur omfattande alkoholskadorna är.

De stora skillnaderna i resultat beror bland annat på att SoRAD har anpassat sin studie till de mätmetoder som numera tillämpas internationellt. När jag gjorde min uppsats fanns ingen internationell standard.

Dessutom är SoRAD betydligt mer försiktig än vad jag är och försöker bara beräkna sådana poster där det finns rimliga och väldokumenterade skattningar. I övriga fall utelämnas posten, vilket alltså innebär att den får värdet 0 kronor i kalkylen. Jag har även försökt göra kostnadsuppskattningar av poster där underlaget är mycket osäkert.

Det finns naturligtvis mycket stora skillnader i kvalitet mellan en ny forskningsrapport författad av 10 personer och en 23 år gammal (men uppdaterad) C-uppsats. I flera fall bidrar SoRAD med ny kunskap som gör att motsvarande delar i min studie måste justeras. Men det är inte givet att SoRAD alltid kommer närmast sanningen när det finns stora skillnader mellan resultaten.

Hur räknar SoRAD?

Alla samhällsekonomiska kostnadsberäkningar lyder under GIGO-lagen (Garbage In – Garbage Out). Om man stoppar in skit i kalkylen, så blir resultatet också skit. I många fall är osäkerheten stor om alkoholens andel bakom ett visst samhällsproblem och det finns betydande osäkerheter också i SoRADs kalkyler.

Jag har varken haft tid eller kompetens att i detalj granska alla delar i SoRADs studie. Men på en punkt fann jag omedelbart att något inte stod rätt till. Det är uppenbart att SoRAD här har stoppat in skit i sin kalkyl och att min uppdaterade uppsats från 1983 troligen ger en bättre uppskattning. Det gäller kostnaden för skadegörelse.

SoRADs beräkning innebär att alkoholen står för 30 miljoner kronor (30 procent av en totalkostnad på 100 miljoner kronor). Min beräkning innebär ungefär 800 miljoner kronor (40 procent av 2 miljarder kronor).

Alla som har sysslat något med frågan om skadegörelsens omfattning inser omedelbart att 100 miljoner kronor innebär en grov underskattning. Enbart SL har årliga kostnader för klottersanering på cirka 100 miljoner kronor. Denna uppgift, liksom en rad andra beräkningar av kostnader för skadegörelse, kan på någon minut tas fram på Internet.

Hur har då SoRAD kommit fram till en så orimligt låg siffra för skadegörelsens totalkostnader? Jo, genom att utgå från en uppgift om kostnaderna för sönderslagna glasrutor och klottor i Stockholms skolor (10-12 miljoner kronor) och sedan uppräknat den för skolorna i hela landet.

Det är uppenbart att om man bara lyckas få fram en så marginell uppgift om en samhällskostnad som i fallet med skadegörelsen, så bör man hellre avstå från att beräkna någon än att ge intryck av att man har gjort en seriös uppskattning. Skadegörelseexemplet inger en oro för kvaliteten i SoRADs studie: Finns det andra poster där man har varit lika undermålig på att samla in underlagsmaterial? Finns det andra punkter där man ger sken av att presentera en seriös kalkyl av alkoholkostnaden men där man bara har fångat upp en marginell del av den?

Studierna görs jämförbara

■ Samma mättidpunkt

SoRAD mäter faktisk kostnad 2002. Jag mäter den långsiktiga årskostnaden för 2006 års konsumtionsnivå – alltså då skadenivån fullt ut har anpassat sig till den 30-procentiga konsumtionsökningen 1998-2004.

En omräkning av min beräkning till faktisk kostnad 2002 blir 115 miljarder kronor.

■ Eliminering av kostnader som SoRAD inte har med

Jag har försökt göra en uppskattning av "allt" – SoRAD bara av sådant där de bedömer att det finns rimliga och väldokumenterade skattningar. Det betyder att SoRAD tvingas bortse från en hel del kostnader medan jag har gjort uppskattningar med stor osäkerhet. För jämförbarhetens skull måste ett antal poster i min beräkning tas bort:

Arbetshandikapp	2 miljarder kronor
Övrigt produktionsbortfall	8 miljarder kronor
Övrig vård och omsorg	5 miljarder kronor
Egendomsskador	2 miljarder kronor
Övrig förebyggande verksamhet	4 miljarder kronor

Om dessa 21 miljarder dras från 115 miljarder hamnar min beräkning på 94 miljarder kronor.

■ Hantering av produktionskostnaderna

SoRAD har inte med produktionskostnaden för alkohol (alltså vad det kostar att tillverka och distribuera alkohol). Ett skäl är att denna post inte tas med i motsvarande utländska studier, vilket gör att den inte heller bör finnas med hos SoRAD.

Därutöver argumenterar SoRAD i sak för att produktionskostnaden inte är en samhällskostnad, ett resonemang som jag har starka invändningar mot. De hävdar att så kallade interna kostnader, alltså kostnader som ”medvetet och frivilligt bärs av konsumenten” inte är att beteckna som en samhällskostnad. Till interna kostnader räknas priset på alkohol och bakfylla men inte risken att bli allvarligt skadad eller sjuk av alkohol.

Mot detta kan invändas att gränsen mellan sådana kostnader som ”medvetet och frivilligt bärs av konsumenten” och andra kostnader varierar mellan olika konsumenter. Många alkoholkonsumenter (till exempel en del alkoholforskare) vet nog mycket väl att konsumtionen är förknippad med risken att bli allvarligt skadad eller sjuk av alkohol. Men en allvarligare invändning är att alkohol inte är en vara som alla andra – den är starkt beroendeframkallande. Det är orimligt att hävda att en gravt alkoholberoende person som plågas svårt av abstinens ”medvetet och frivilligt” bär kostnaderna för sin konsumtion.

För jämförbarhetens skull måste dock produktionskostnaden tas bort i min beräkning.

Om 24 miljarder i produktionskostnad dras från 94 miljarder hamnar min beräkning på 70 miljarder kronor.

■ Eliminering av hälsovinster

SoRAD har beräknat nettokostnaden för alkoholens hälsoeffekter, vilket innebär att de har dragit av de positiva hälsoeffekterna från de negativa effekterna. Jag har beräknat bruttokostnaden.

Jag kan inte bedöma om SoRADs skattningar av alkoholens positiva hälsoeffekter är rimliga men de förefaller höga i förhållande till deras bedömning av alkoholens negativa hälsoeffekter. För att kunna göra en jämförelse med min beräkning ska SoRADs uppskattning av de positiva hälsoeffekterna elimineras.

SoRADs beräkning hamnar då på 29 miljarder kronor.

■ Eliminering av diskontering

Jag mäter produktionsbortfallet under mätåret (2002) för dem som avled

och förtidspensionerades före eller under mätåret men som skulle ha varit i förvärsaktiv ålder under mätåret. SoRAD mäter det framtida produktionsbortfallet för dem som avlider eller förtidspensioneras under mätåret. Därmed måste SoRAD göra en diskontering (med 3 procent), vilket jag inte behöver göra.

För att göra studierna jämförbara måste SoRADs beräkning ändras så att kalkylräntan blir 0 procent.

SoRADs beräkning hamnar då på 44 miljarder kronor.

■ Jämförbar kalkyl

Därmed har vi fått två beräkningar som i huvudsak mäter samma sak. Så här ser resultatet ut:

Kostnad	SoRAD	Johnson
Dödsfall	21	20
Förtidspensionering	5	20
Sjukfrånvaro	6	15
Sjukvård	3	9
Socialtjänst	4	6
Kriminalvård	3	1
Alkoholförebyggande	0,5	0,5
Summa*	44	70

* efter justering av avrundningsfel

Totalt sett ligger min beräkning cirka 60 procent högre än SoRADs.

De avgörande skillnaderna

Det finns alltså sju jämförbara poster. I fyra fall ligger kostnaderna relativt nära varandra eller så saknar skillnaderna betydelse för skillnaderna i slutresultatet: dödsfall, socialtjänst, kriminalvård och alkoholförebyggande insatser. I tre fall ligger jag klart över SoRADs uppskattningar: förtidspensionering, sjukfrånvaro och sjukvård.

Det kan vara av intresse att se hur stor andel (i procent) av det totala problemet som alkoholen utgör i de två studierna:

	SoRAD	Johnson
Förtidspensionering**	3	12
Sjukfrånvaro***	3	7
Sjukvård	1,5	4,5

** avser antalet förlorade år genom förtidspension. För nybeviljade förtidspensioner är andelarna 1,5 respektive 6 procent.

*** avser antalet förlorade år genom långtidssjukskrivning. Andelarna påverkas knappast märkbart om även korttidssjukskrivningen (som står för 20 procent av produktionsbortfallet) tas med.

SoRADs uppskattning att alkoholen står för 1,5 procent av de totala kostnaderna för svensk hälso- och sjukvård (och endast cirka 1 procent om man väger in alkoholens positiva hälsoeffekter) förefaller mycket lågt i förhållande till vad alkoholandelen här brukar uppskattas till. Även för sjukfrånvaro och förtidspensionering förefaller andelarna låga.

En fråga man bör ställa sig är om SoRADs metodik innebär att man har missat betydande delar av alkoholens kostnader eller om det har funnits en överdriven uppfattning om alkoholskadornas omfattning bland initierade bedömare av alkoholens inverkan på folkhälsan.

Varför SoRAD hamnar så lågt?

SoRAD säger själv på flera ställen att en del av deras uppskattningar med säkerhet eller med stor sannolikhet innebär (betydande) underskattningar. I den engelska rapporten redovisas också ett antal känslighetsanalyser. Men resonemangen om osäkerheterna i beräkningarna är oftast korthuggna. De uppfyller akademiskt formella krav på känslighetsanalyser men kan knappast stimulera en bred diskussion i frågan.

Ett skäl till att SoRAD hamnar så lågt kan vara att deras mätmetoder inte tillräckligt fångar in mörkertal, exempelvis när en person med alkoholskador, på grund av okunskap eller (missriktad) hänsyn, ges en diagnos som inte avslöjar något om alkoholrelationen.

Även av andra skäl kan det finnas underskattningar av alkoholens betydelse för olika typer av sjukdomar och skador. Det finns också olika sätt att värdera kostnaderna för olika behandlingar inom sjukvården.

I SoRADs rapport redovisas ett antal känslighetsanalyser som innebär att exempelvis sjukvårdskostnaderna kan vara betydligt högre än i huvudkalkylen om man gör något annorlunda antaganden än vad SoRAD har gjort.

Hur går vi vidare?

När jag presenterade min första studie på 1980-talet fanns bland nordiska alkoholforskare en mycket negativ inställning till samhällsekonomiska kalkyler av alkoholkostnaden. Det tog 23 år innan något forskarlag – på politisk beställning – kunde leverera en sådan studie.

Genom SoRAD har vi fått en studie baserad på vetenskapligt etablerad metodik. Men, som SoRAD har påpekat, finns det fortfarande stora osäkerheter i underlagsmaterialet och flera underskattningar i huvudkalkylen.

Genom att kritiskt analysera olika delar i rapporten och genom att successivt försöka fylla ut kunskapsluckor, kommer bedömningarna av alkoholens kostnader successivt att kunna göras mindre osäkra. Sannolikt kommer bedömningen av de totala kostnaderna då att stiga.

I O G T . S E
08-672 60 00